

«God and Mammon: Economies in Conflict»

Den 9. IAMS-konferansen
Buenos Aires 10.–18. april 1996

JAN-MARTIN BERENTSEN

Konferansens bakgrunn, tema og forløp

1. *International Association for Mission Studies (IAMS)* har siden den spede begynnelse i 1970 vokst til et betydelig internasjonalt og økumenisk fellesskap. Organisasjonen samler missiologer fra samtlige kontinenter og av praktisk talt alle kirkelige avskygninger. Allerede i 1978 uttalte Johannes Aagaard at IAMS hadde vokst seg til «the broadest ecumenical movement in Christendom». Den karakteristikken tør ha gyldighet fremdeles. Ved siste konferanse ble medlemstallet oppgitt til 533, henholdsvis 459 individuelle medlemmer og 74 institusjoner.

Konferansen i Buenos Aires var den niende i rekken, den forrige ble holdt på Hawaii i 1992. Halvannet hundre deltagere fra bortimot 40 land (deriblant Tormod Engelsen og undertegnede fra Norge) møttes til en god ukes program, praktisk tilrettelagt av en lokal komité under ledelse av Dr. Nestor O. Miguez ved *Institutio Superior Evangelico De Estudios Theologicos (ISEDET)*, Buenos Aires. Temaet, «God and Mammon: Economies in Conflict», hadde sammenheng med at fagkonferansen denne gangen var lagt til Latin Amerika. Gjennom foredrag og «workshops», supplert med ekskursjoner til forskjellige institusjoner og miljøer i Buenos Aires' omegn, ble deltagerne på et inntryksfullt vis eksponert for de aksellererende sosiale og økonomiske problemer i Nord/Sør-konflikten.

2. *Hovedforedrag* over konferansens tema ble holdt av professor Ulrich Duchrow, Tyskland, kjent som tidligere mangeårig leder av LVF's studieavdeling, de senere år som en profilert teolog med en mer rettferdig økonomisk verdensorden som hovedanliggende. Hans foredrag var et kraftig oppgjør med den liberale, profitt-orienterte markedsøkonomien som de senere årene har tatt fullstendig av og ikke lenger utfordres av konkurrerende modeller. Duchrows og konferansens problemstilling var hva denne situasjonen innebærer av utfordringer for kirke og misjon i dagens verden.

Tematet ble videre utfoldet og konkretisert gjennom bibelstudier ved Dr. C. René Padilla, Argentina, og Sr. Miriam Therese Winter, USA, og gjennom ti «workshops» over eksempelvis følgende tema: «God or Mammon: Biblical Perspectives», «The Powers of the Market and the Power of God», «Religions/Cultures between God and Mammon», «The Faces of Global Poverty – Predominantly Feminine», «Mission from the Impoverished» og «The Church as an Economic Power». Rapporter fra disse gruppene samt Duchrows hovedforedrag blir offentliggjort i IAMSS tidsskrift *Mission Studies*. Konferansens samlede og oppsummerende «statement» omkring hovedtematet følger i sin helhet nedenfor i norsk oversettelse.

3. Foruten foredrag og gruppearbeid relatert til konferansens hovedtema ble det også denne gangen gitt en hel rekke kortere «forum papers» over et vidt spektrum av emner. Dette opplegget gir en fin mulighet for IAMs-medlemmer til dels å presentere egne arbeider, dels orientere seg i hva kolleger verden over er opptatt av.

IAMS-tradisjon er der også for «the President's address», denne gangen ved avtroppende president, professor Michael Amaladoss, S.J., fra India. Dr. Amaladoss hadde valgt «Mission in a Post-Modern World: A Call to be Counter-cultural» som tema for sin tale. Den var tankevekkende nok, preget av en tilnæringsmåte som etter hvert synes nokså typisk for indiske katolske missiologer. Ikke overraskende forårsaket den et spørsmål i forsamlingen om ikke IAMs i neste omgang burde sette selve misjonsbegrepet på dagsordenen. Det ville trolig føre til en livlig og kontroversfylt debatt.

4. *Organisasjons- og forretningsmessige* saker er viktige elementer i enhver fagkongress, så også for IAMs. Generalsekretær siden 1988, Dr. Joachim Witzke, har forlatt IAMs for andre oppgaver og er erstattet av Dr. Klaus Schäfer. Valget på ny eksekutivkomité ble spesielt interessant. For første gang fikk IAMs en kvinne som president, den koreanske missiologen og religionsviteren professor Chae Ok Chun, kjent i vårt hjemlige miljø fra besøk her i landet for få år tilbake. Professor Chun er protestant. Dermed lå det til rette for en romersk-

katolsk representant som visepresident. Valget falt på professor Paulo Suess, Sao Paulo, Brasil. Den sentrale lederduoen i IAMS er mao. nå asiatiske og latinamerikanske. Det tør være en god illustrasjon på hvor både kirke, misjon og missiologi etter hvert har sine tyngdepunkter. For øvrig består eksekutivkomiteen for kommende periode av Tim Huffman, Nord Amerika, Teresa Okure, Afrika, Jeres Ruiz, Latin Amerika, Graham Kings, Europa og Joy Thomas, Asia.

Hva IAMS' forskjellige prosjekter angår, henvises de interesserte igjen til konferanserapporten som kommer i *Mission Studies*. Det øvrige av forretningsmessige saker som har interesse er at neste kongress vil gå av stabelen omkring årtusenskiftet, i Sør-Afrika eller Jerusalem, og at IAMS' europeiske deltagere i mellomtiden ønsket en regional, europeisk samling. Denne ser nå ut til å gå av stabelen ved Misjonshøgskolen, Stavanger, i august 1998.

5. Avslutningsvis skal det sies at noe av det beste ved IAMS 96, etter undertegnedes og mange andres mening, var opplegget for *andakts- og gudstjenstelivet* ledet av den lokale liturgi- og musikkprofessor, metodisten Pablo Sosa.

Det besto av en ganske enestående kombinasjon av liturgisk form, spontanitet og latin-amerikansk spiritualitet og musikalitet og satte en meget verdifull ramme omkring de faglige drøftingene.

Nedenfor følger konferansens «Summary statement» i håp om at den kan bidra til fornyet interesse for et tema som slett ikke er ukjent i vårt norske miljø. Utfordringene i forbindelse med urettferdigheter i verdensøkonomien og skjevheten i fordelingen av godene sto sentralt i debatten omkring misjonsstudentenes politiske engasjement i Stavanger først på 1970-tallet. Videre var det antydninger til diskusjon i misjonsmiljøene omkring de samme tingene i forbindelse med begrepet «ny økonomisk verdensorden» på 1980-tallet. Den gangen sto den internasjonale kommunismen ennå som et høylydt alternativ til en liberal markedsøkonomi, noe som av ulike årsaker skapte store problemer for en fordomsfri samtale. På dette punktet er situasjonen i dag en ganske annen, mens situasjonen for verdens fattige samtidig er dramatisk forverret. Det innebærer både at utfordringene for kristen misjon på dette punktet er større enn noen gang, og at klimaet for konstruktivt arbeid med denne problematikken burde være bedre enn før. Kanskje trenger vi en ad hoc-gruppe av missiologer/teologer og økonomer/samfunnsvitere/politikere til et intensivt arbeid med spørsmålsstillingen *Gud og Mammon* i Nord/Sør-konflikten?

Konferansens offisielle oppsummerende rapport

Innledning

130 deltakere fra 37 land var samlet i Buenos Aires i dagene 10. – 18. april 1996 til *International Association for Mission Studies'* niende konferanse. Deltagerne representerte protestantiske, katolske og ortodokse troende engasjert i å fremme Guds misjon i verden. Konferansens tema var «God and Mammon: Economies in Conflict». Valget av dette temaet var forårsaket av den globale økonomiens innvirkning i alle deler av verden, til øket rikdom for noen og til stadig dypere misære for de fattige. Spørsmålet for kristen misjon er hvordan evangeliet kan forkynnes i en slik situasjon.

Konferansen var strukturert for å beskjeftige seg med dette spørsmålet. Programmet besto av ett hovedforedrag med påfølgende spørsmål til foredragsholder og et panel med representanter fra forskjellige deler av verden, 10 arbeidsgrupper som bearbeidet ulike sider ved spørsmålsstillingen, og en serie foredrag forberedt av deltagerne til presentasjon i mindre grupper.

Et av de nyttige resultater av IAMS-konferansene gjennom årene har vært vennskapene som er knyttet og fornyet, og kontaktene og nettverkene som er etablert. I så henseende var den niende konferansen ikke noe unntak. Denne prosessen ble styrket gjennom morgen- og kveldsbønnene og den lokale arrangementskomiteens store gjestfrihet og anstrengelser. Uten deres harde arbeid ville konferansen gitt langt mindre utbytte for deltagerne.

Denne rapporten er resultatet av de refleksjoner en komité blant deltagerne gjorde seg ettersom konferansen skred fram. Komitéen studerte nøye resultatet av fellessamlingene og arbeidsgruppene. Hensikten er ikke å gi en uttømmende beskrivelse av konferansens forløp, men å gjengi noen av de vesentlige og gjennomgående temaene som utkrystalliserte seg. Komitéen hadde i oppdrag ikke bare å reflektere over det som ble sagt i konferansen, men også over det som ikke ble sagt – med andre ord å gi noen kritiske kommentarer med hensyn til kvaliteten på det arbeidet og de refleksjonene som fant sted. Intensjonen med disse kommentarene er ikke å felle dom over planleggere og deltagere, men å sette det arbeidet som ble gjort inn i en større sammenheng og antyde hvilke spørsmål som trenger videre bearbeidelse.

Konferansens tema – «God and Mammon: Economies in Conflict» –

var et tema som engasjerte deltagerne sterkt. Mange kom fra deler av verden hvor virkningene av den ny-liberale kapitalismen utvider gapet mellom rik og fattig, driver fattige ut i stadig større elendighet og river i stykker de sosiale mønstre i samfunnet. For så vidt som denne typen kapitalistisk økonomi i dag omfatter hele kloden og ikke tillater noe virkelig alternativ, skapes det en situasjon hvor den offentlige diskursen ensrettes. Et slikt ensrettet miljø hadde også sin virkning på konferansen selv. De overveldende problemer som den globale økonomien skaper, sløvet til tiden skarpheten i tenkningen og fremkalte generaliserende protest mer enn omhyggelig uttenkte alternativer. Vi ble selv offer for samme ensrettende mønstre som karakteriserer denne økonomiens globale virkelighet: Engelsk ble privilegert som konferansens språk selv om den ble arrangert i et spansk-talende land, og fransk – et av IAMS' offisielle språk – ble fullstendig marginalisert. Uten å vite det falt vi inn i mønstre som mer hører hjemme i den virkeligheten vi kritiserer enn i de alternativer vi ønsker å fremelske. Selv om vi møttes på et kontinent som har frembragt viktige modeller for teologisk refleksjon ved å ta utgangspunkt i den lokale virkelighet, var vi ofte mer tilbøyelige til velkjente mønstre basert på deduksjon og generalisering.

I og med at vi bare hadde ett forslag (til alternativ økonomisk modell. overs. anm.) presentert i plenum, hadde det – sett i ettertid – den utilsiktede virkning at det hindret fleksibel tenkning med hensyn til situasjonsanalyse og mulige alternative modeller, selv om forslaget i seg selv var vel gjennomtenkt og grundig fundert. Om noe ble klart i løpet av konferansen, var det nødvendigheten av å utvikle en mangfoldig strategi for å beskjeftige seg med de problemer som dagens globale økonomi reiser. Ved at vi ikke ble presentert for flere modeller, ble mer energi brukt på protest og motstand enn på anstrengelser i retning av genuine alternativer og korrektiver. Noe av mangfoldigheten i verden og dens muligheter ble tildekket i prosessen.

La oss nå vende oppmerksomheten mot det konferansen drøftet og dets betydning for dagens misjon. Resultatene presenteres her i tre deler: (1) analyse av den ny-liberale kapitalismens virkninger i verden, og mulighetene for vår respons til disse, (2) de bibelske og teologiske ressurser kristne har til rådighet for å beskjeftige seg med disse spørsmålsstillingene; (3) de utfordringer som her reises for kirke og for misjonen.

Ny-liberal kapitalisme: Analyse, virkninger, respons

En gjennomgang av plenumssesjonene og arbeidsgrupperapportene

viser at ikke mye nytt kom fram i forhold til analyser som er foretatt tidligere. Det reflekterer nok nivået på vår generelle økonomiske ekspertise og mangelen av andre modeller som kunne sammenstilles med de vi allerede kjente fra før. Det som kom fram var imidlertid et mangfoldig perspektiv på de økonomiske, sosiale og økologiske ødeleggelser den globale økonomien fører med seg i konkrete kontekster verden over. Ut fra disse presentasjonene og refleksjonene kan en notere seg flere fremtredende trekk ved den globale kapitalismen. Fire av disse, med sine virkninger, er særlig iøynefallende:

- *tempoet* i kapitalbevegelse og informasjon, med ufordelaktige virkninger for lokalsamfunn og politiske grupper hvor handlingsmønstret er av tregere art;
- *intensiteten* i globaliseringens og den mobile kapitalens innvirkning på små og tradisjonelle økonomier, som enten brytes i stykker eller utraderes fullstendig;
- virkningenes *altomfattende* karakter – ingen, ikke engang avsideliggende lokalsamfunn, unngår konsekvensene;
- den globale kapitalismens *utøylede* karakter som gjør at den slipper unna lovgivende kontroll og sosialt ansvar for sine handlinger.

Dette er trekk som gjør kapitalismen spesielt utfordrende for kristen misjon i dag. Sett fra en annen synsvinkel kan en notere virkningene av den ny-liberale økonomien på lokale miljøer:

- kapitalismens mobilitet underminerer lokalsamfunns forankring, idet lokale økonomier endres raskt og folk flokkes om byene på jakt etter arbeid;
- utenlandsgjeld suger vekststressursene ut av fattige land og kanalisere dem til allerede rike lånernasjoner, samtidig som strukturelle tilpasningsprogrammer skaper ytterligere elendighet for de aller fattigste;
- fattigdommen rammer enkelte grupper hardere enn andre, særlig kvinner som er i majoritet blant de fattige, men også ungdom og studenter som frustreres ved forestillingene om forbrukersamfunnet uten å finne arbeid;
- økonomisk vekst blir et mål i seg selv som fortrenger alle andre verdier og interesser og gjør kapitalvekst til en avgud for samfunnet.

Hvordan kan en svare på de ødeleggende virkningene av en slik økonomi? Konferansen så nærmere på en rekke muligheter:

- si «Nei!» til den ny-liberale kapitalismens altoppslukende og ensrettede karakter og kontinuerlig utfordre den tese at det ikke fins alternativer og at konsekvensene er nødvendige og uunngåelige;
- utvikle en mangfoldig strategi på ulike plan for å motvirke dens virkninger på menneskers liv;
- motsette seg og bekjempe dens virkninger ved å utnytte den demokratisering av informasjonen som kommunikasjonsteknologien nå gir;
- utvikle humane alternativer på lokalt og regionalt nivå (hvordan dette skulle kunne gjøres på nasjonalt nivå, var ikke like klart);
- gjøre seg kjent med alternativer som kvinner har utviklet i sin kamp mot dominans og utbytting;
- reetablere markeder i lokale miljøer for i større grad å stille dem til ansvar for sine handlinger;
- støtte regjeringer og politiske prosesser – lokalt, nasjonalt og internasjonalt – som ønsker å kalle kapitalismen til sosialt ansvar.

Markedet hører den menneskelige kultur til. Som sådan har det del i den tvetydighet som kjennetegner alt hva mennesket frembringer: det kan utnyttes både i gode og onde hensikter. Å fordømme det som fullstendig ondt, eller å frikjenne det for enhver mulighet til ondskap, er følgelig å la seg engasjere av den samme type ensrettet tenkning som vi ønsker å bekjempe. Markedet er nødvendig, men det må ikke bli et mål i seg selv. En slik ensrettende tendens, styrket ved hjelp av kommunikasjonsteknologiens krefter, skaper en avgud som er dypt umenneskelig. Den krever alt, konsumerer alt og undergraver andre menneskelige verdier.

Bibelske og teologiske ressurser

Hva slags ressurser har en kristen til disposisjon for å svare på utfordringene fra denne globale økonomien, til motstand og kamp og til å etablere alternativer? For å finne svar i dagens situasjon ser kristne i første rekke til Bibelen og til refleksjon over Guds handlinger i menneskets historie. Mer konkret, kristne ser etter bibelske og teologiske ressurser for å finne en basis for *kritikk* av dagens situasjon i lys av hvordan Gud har handlet i historien, og hvordan Guds profeter har talt om denne Guds handling i fortida. De vender seg til Bibelen for å finne *alternative visjoner* for hvordan mennesker kan leve med hverandre i større rettferdighet. Og de ser til Bibelen som en kilde til *håp* for å styrke dem som lider og kjemper mot den uretten som stadig finner sted, særlig mot de fattige.

Både plenumsforedraget og arbeidsgruppene pekte på en rekke

punkter hvor Bibelen gir muligheter både for kritikk, alternative visjoner og håp. Av særlig viktighet var følgende:

- paktstanken som modell for Guds forhold til verden slik det var tenkt;
- Israels historie som en «kongeløs» historie med Gud som eneste Herre, og Guds rettferdighet som avgjørende norm;
- Jesu egen Gudsrike-praksis: i hans liknelser, hans omgang med alle slags mennesker, hans oppgivelse av rikdom, hans solidaritet med de fattige;
- visdomslitteraturen som en ressurs for beskjeftigelse med markedet og med denne verdens måter å forholde seg på;
- den apokalyptiske litteraturens kritikk av ensrettende ideologi (Daniel), dens uttrykk for Guds vrede over urettferdighet og for deres skjebne som undertrykker de fattige (Johannes' åpenbaring);
- visjonen om jubelåret (3 Mos 25);
- Den Hellige Ånd som kritiker av nåtida og skaper av framtida.

Sammen med disse mer spesifikt bibelske kilder for respons til den globale økonomien framsto også andre teologiske perspektiver for oss, perspektiver som bygger på og utfolder bibelske tema. Blant disse var følgende:

- Gud er livets og de levendes Gud. Følgelig er vi kalt til å bygge livsbevarende kulturer som kan motvirke kulturer som bringer død gjennom hunger, fattigdom, arbeids- og rotløshet.
- Guds gjerning i verden er ren godhet og nåde, den rake motsetning til markedets beregninger og de strukturelle tilpasninger som presses på fattige land.
- Vi må bygge kulturer som domineres av fred i stedet for markedets konkurranse- og voldsmentalitet, kulturer som understreker fellesskap og solidaritet fremfor individualisme og forbrukermentalitet.
- Vi må søke en interreligiøs solidaritet som supplerer jødisk og kristen forståelse av rettferdighet med buddhistisk kritikk av ensrettende handlingsmønstre, hinduistisk påminning om konsekvensene av menneskets handlinger, islamsk understrekning av sosial rettferdighet og omsorg for de fattige, og tradisjonelle religioners visjon av harmoni i det menneskelige samfunn og i menneskets forhold til jorda.

Utfordringer for kirke og misjon

Det er viktig å analysere forskjellige situasjoner og reflektere over hva slags ressurser som vil kunne anvendes. Til syvende og sist er

det imidlertid et spørsmål om handling: Hva må kirkene gjøre og hvordan angår alt dette misjonen i dag? Konferansen reflekterte over begge spørsmålsstillingene, først hva angår kirkene:

- Kirken befinner seg ikke bare blant de fattige, men er i stadig økende grad en kirke bestående av fattige. Relativt sett er Afrika i dag i ferd med å bli det mest kristne kontinent i verden og er samtidig det fattigste. I andre deler av verden er det spesielt de fattige som tiltrekkes av kristendommen. Hvordan skal kirken leve ut sine forpliktelser i lys av dette faktum?
- I mange deler av verden er kirkene selv økonomiske maktfaktorer og derfor vesentlige aktører i den globale kapitalismens spill. Dette er tilfelle med de europeiske kirker som har et spesielt forhold til staten. I andre deler av verden er kirkene de eneste røster som høres i de fattiges kamp mot økonomisk urettferdighet. Hvordan skal kirkene i hvert tilfelle leve ut sitt ansvar?
- I mange fattige land bæres misjonsaktiviteten av kapitalistiske ressurser og bidrar derved til å opprettholde sider ved den globale økonomien. Dette kan skape uutholdelige og uønskede byrder for fattige kirker. Kirkene må gjennomtenke hva de faktisk gjør i misjonens navn.
- Kirkene må legge grunnen for en livets kultur. Dette innebærer både den måten en kirke behandler sine egne ansatte på, og måten kirkene behandler hverandre. Det innebærer videre at en frembringer og opprettholder livgivende økonomiske alternativer for lokalsamfunn, og anvender kirkenes ressurser til å skape solidaritet også i forhold til mer omfattende initiativ.
- Kirkene må utvikle og utnytte sin forståelse av det transcendent som kritikk mot den avguderiske holdning i markedet som ønsker profit for enhver pris og motsetter seg alle alternativer.
- Sammen med andre religioner må kirkene søke å skape en fredens og solidaritetens etikk i en verden preget av vold og fragmentering.

Misjon dreier seg om å bringe budskapet om Guds Gode Nyheter til alle mennesker på en måte og i et språk som omtaler synden og lidelsen konkret. Det dreier seg om å vitne i ord og handling om Guds kommende herrevelde. Konkret må misjon i en verden domineret av ny-liberal kapitalisme bl.a. ta form av følgende:

- Misjonens budskap om De Gode Nyheter må være et budskap med håp for og solidaritet med de fattige, særlig de som lider mest under fattigdommen – kvinnene. Dette budskapet må også

- presenteres med tanke på den fragmentering av familien som forårsakes av globale økonomiske krefter.
- Misjon krever rettferdighet i praksis. Det betyr å fremme en livets og fredens kultur midt i vold og død. Det krever til tider profetisk avstandtagen, men også det som kan være vanskeligere: profetisk anerkjennelse av andres handlinger.
 - Misjon fordrer disippelskap – forståelse av hva det her og nå innebærer å følge Jesus. Misjon må gi seg uttrykk i en spiritualitet og en solidaritet som særlig knytter an til de fattiges skjebne.
 - Misjon som uttrykk for troskap mot Guds pakt og som vitnesbyrd om det forløste fellesskap fordrer i praksis deltagelse, inkludering og solidaritet når Guds kommende herrevelde forkynnes.
 - Misjon dreier seg ikke bare om et «Exodus-kall» – et kall fra slavekår til frihet. Det dreier seg også om et kall til gjenoppbygging av samfunnet, til gjenoppbygging av Jerusalem etter Babylons ødeleggelser.
 - Misjonen holder forsoningens visjon fram for en istykkerslått og såret verden. Bibelsk forsoning drar først og fremst omsorg for offeret, men tilstreber også rettferdighet. Den bæres av løftet om at alle ting skal sammenfattes i Kristus, et løfte som overlever denne verdens riker og avguder.

Konklusjon

I det vi ser tilbake på den 9. IAMS-konferansen, ser vi spørsmålsstillinger som har gjort inntrykk på oss og deler av en visjon som vil holde oss opp i misjon. Vi føler også frustrasjon over at vi ikke maktet å nå lenger i vår analyse, og at våre forslag ikke ble så konkrete som vi hadde ønsket. Nå ser vi som i et speil, nå forstår vi stykkevis (jf 1 Kor 13, 12) idet vi venter den fulle åpenbaring av Guds herrevelde. Vi vil fortsette misjonens kamp for Guds frelseshusholdning i verden.

Jan-Martin Berentsen, f. 1939. Cand.theol. MF 1964, dr.theol. fra Universitetet i Oslo 1982. Misjonsprest i Japan (NMS) 1966–1974. Professor i misjonsteologi ved Misjonshøgskolen. Har utgitt bøker og artikler om misjonsteologiske emner.

«God and Mammon: Economics in conflict». IAMS Report

Norwegian commentary and translation of the official report from the general assembly of the International Association for Mission Studies in Buenos Aires, April 1996.